

**Державний заклад «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»**

Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра теорії та методики практичної психології

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ДИСЦИПЛІНИ «ПСИХОЛОГІЯ».
МОДУЛЬ «ПСИХОЛОГІЧНИЙ СПЕЦПРАКТИКУМ
З ПСИХОЛОГІЇ»
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 013 ПОЧАТКОВА ОСВІТА**

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 10 від «25» березня 2021 р.)

Рецензенти:

Гузенко В. А. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Одеського національного політехнічного університету

Пивоварчик І.М. кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та методики практичної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Методичні рекомендації до практичних занять з дисципліни «Психологія». Модуль «Психологічний спецпрактикум з психології» зі спеціальності 013 Початкова освіта / Ільницька Л. А. Одеса, 2021. 44 с.

Методичні рекомендації складено відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 09.07.2018 року № 1/9-434 «Щодо рекомендацій з навчально-методичного забезпечення» і містять вступ, матеріали щодо забезпечення засвоєння матеріалів практичних занять модулю «Психологічний спецпрактикум з психології» з дисципліни «Психологія», список літератури.

Призначені для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти третього року навчання зі спеціальності 013 Початкова освіта.

ВСТУП

Метою дисципліни «Психологія» є створення науково-теоретичного підґрунтя для оволодіння професійними знаннями; сприяння свідомому творчому засвоєнню теоретичних засад сучасної психології.

Предметом дисципліни є закономірності розвитку форм психічного відображення.

Основними **завданнями** дисципліни є:

- засвоєння теоретико-методологічних основ психології,
- систематизація теоретичних та емпіричних знань студентів про природу, сутність та закономірності психіки людини;
- оволодіння здобувачами знаннями щодо психологічного дослідження різних сфер психіки.

У результаті освоєння здобувачами навчальної дисципліни мають бути сформовані визначені освітньо-професійною програмою наступні **компетентності**:

інтегральна компетентність (ІК)

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійно-педагогічній діяльності вчителя початкової школи закладу освіти, що передбачають застосування теоретичних і практичних положень педагогіки, психології та методик навчання здобувачів початкової освіти й характеризуються комплексністю та невизначеністю умов

загальні компетентності (ЗК)

ЗК-1. Здатність навчатися й оволодівати сучасними знаннями.

ЗК-2. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК-7. Цінування та повага до різноманітності й мультикультурності.

ЗК-8. Здатність виявляти навички міжособистісної взаємодії.

фахові компетентності спеціальні (ФК)

ФК-1. Психологічна компетентність. Здатність до особистісного розвитку й соціалізації здобувачів початкової освіти як суб'єктів освітнього процесу на основі знань про їхні вікові, фізіологічні, індивідуальні особливості та соціальні чинники розвитку.

Плановані результати освоєння освітньо-професійної програми:

ПРН-3. Оцінювати вікові особливості, індивідуальні відмінності в перебігу пізнавальних процесів здобувачів початкової освіти.

ПРН-4. Знати теорію процесу навчального пізнання, сучасні освітні технології.

ПРН-8. Володіти методиками вивчення індивідуальних особливостей перебігу пізнавальних процесів молодших школярів та стратегіями їх урахування під час навчання, розвитку й виховання здобувачів початкової освіти; швидко та правильно розв'язувати педагогічні ситуації. Складати психолого-педагогічну характеристику на учня та клас.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

- **знати:** базові поняття, принципи і категорії психологічної науки, теорію процесу навчального пізнання, сучасні освітні технології;

- **вміти:**

- оцінювати вікові особливості, індивідуальні відмінності в перебігу пізнавальних процесів здобувачів початкової освіти,

- володіти методиками вивчення індивідуальних особливостей перебігу пізнавальних процесів молодших школярів та стратегіями їх урахування під час навчання, розвитку й виховання здобувачів початкової освіти; швидко та правильно розв'язувати педагогічні ситуації.

Метою практичних занять модуля «Психологічний спецпрактикум з психології» є емпіричне розкриття природи, сутності та закономірностей психіки людини. Практичні заняття сприяють активізації і закріпленню теоретичних знань, отриманих студентами при вивченні курсу „Психологія”, зокрема модуля «Психологія загальна та вікова». Зміст занять побудований таким чином, щоб здобувач отримав уявлення про основні сфери психіки та

методи їх дослідження, оволодів навичками здійснення якісного та кількісного аналізу отриманих даних, психологічного аналізу результатів дослідження, складання психологічної характеристики особистості.

Теми та зміст практичних занять модулю «Психологічний спецпрактикум з психології»

Змістовий модуль 1. «Особистість»

Практичне заняття № 1.

Тема. Дослідження властивостей нервової системи.

Мета: дати оцінку сили нервової системи за психомоторними показниками та визначити функціональну асиметрію півкуль головного мозку на основі аналізу результатів методики „Тепінг-тест” Є. П. Ільїна.

Обладнання: Стандартні бланки А4, поділені на 6 квадратів, секундомір, олівець.

Хід роботи. За сигналом експериментатора досліджуваним пропонується проставляти крапки правою (у першій спробі) та лівою (у другій спробі) рукою у кожному квадраті бланку. На кожен квадрат відводиться 5 секунд.

Обробка результатів. Підраховується кількість точок в кожному квадраті, а також суму точок окремо по правій і лівій руці.

На основі отриманих даних слід побудувати графік динаміки працездатності: на осі абсцис відкладаються 5-секундні проміжки часу, а на осі ординат – кількість крапок у кожному квадраті. На основі аналізу кривої динаміки працездатності слід дати оцінку сили нервових процесів. Розрізняють п'ять типів динаміки працездатності.

1. Опуклий тип: темп роботи наростає до максимального в перші 10-15 секунд роботи, наприкінці він може знизитися нижче вихідного рівня. Цей тип свідчить про сильну нервову систему.

2. Рівний тип: максимальний темп утримується приблизно на одному рівні протягом всього часу роботи. Цей тип кривої свідчить про нервову систему середньої сили.

3. Спадний тип: максимальний темп знижується з 10-ї секунди роботи і залишається на зниженому рівні. Цей тип свідчить про слабкість нервової системи.

4. Проміжний тип: темп роботи знижується після перших 10-15 секунд роботи. Цей тип вказує на середньослабку нервову систему.

5. Увігнутий тип: початкове зниження максимального темпу змінюється наприкінці роботи короткочасним зростанням темпу до вихідного рівня. Цей тип вказує на середньослабку нервову систему.

Слід розрахувати коефіцієнт функціональної асиметрії півкуль головного мозку на основі співставлення працездатності лівої та правої рук. Абсолютна різниця за працездатністю лівої і правої рук ділиться на суму працездатності, а потім помножується на 100% за формулою:

$$KF_a = ((\text{сума точок правої руки} - \text{сума точок лівої руки}) / (\text{сума точок правої руки} + \text{сума точок лівої руки})) * 100\%$$

На основі отриманих результатів слід дати оцінку сили нервової системи та визначити функціональну асиметрію півкуль головного мозку.

Практичне заняття № 2.

Тема. Дослідження типів темпераменту.

Мета: складання „формули” темпераменту на основі аналізу результатів методики «Формула темпераменту» А. Білова.

Обладнання: опитувальник, який вміщує 4 блоки по 20 тверджень у кожному (додаток 1).

Хід роботи. Досліджуваний виражає своє погодження (знак «+») чи непогодження (знак «-») з запропонованими твердженнями.

Обробка результатів. Кожен блок містить поведінкові прояви певного типу темпераменту:

блок 1 - типу темпераменту холерик,

блок 2 - типу темпераменту сангвінік,

блок 3 - типу темпераменту флегматик,

блок 4 - типу темпераменту меланхолік.

Підраховується кількість позитивних відповідей в кожному блоці для кожного типу темпераменту відповідно (це значення X1, X2, X3, X4).

Підраховується загальна сума позитивних відповідей Y: $Y = X_1 + X_2 + X_3 + X_4$.

Складається «формула» темпераменту за формулою:

$$\Phi_T = \left(\frac{X_1}{Y} \cdot 100\% \right) + \left(\frac{X_2}{Y} \cdot 100\% \right) + \left(\frac{X_3}{Y} \cdot 100\% \right) + \left(\frac{X_4}{Y} \cdot 100\% \right)$$

В кінцевому вигляді формула має такий вигляд: $\Phi_T = 35\% X + 30\% C + 14\% \Phi + 21\% M$. Темперамент на 35% холеричний, на 30% сангвінічний, на 14% флегматичний, на 21% меланхолійний.

Дається оцінка ступеню вираженості властивостей темпераменту за шкалою:

10-19% - властивості даного типу темпераменту виражені слабо;

20-29% - властивості даного типу темпераменту виражені помірно;

30-39% - властивості даного типу темпераменту виражені досить яскраво;

більше 40% - даний тип темпераменту є домінуючим.

Практичне заняття № 3.

Тема. Дослідження рис характеру.

Мета: визначення рис характеру за психогеоетричною типологією на основі аналізу результатів методики «Психогеоетричний тест» С. Делінгера.

Обладнання: 5 геометричних фігур: круг, квадрат, прямокутник, трикутник та зигзаг.

Хід роботи. Досліджуваний розставляє представлені фігури в порядку переваги. **Інструкція:** «Подивіться на п'ять фігур: квадрат, трикутник, прямокутник, коло, зигзаг. Оберіть з них ту, яка першою привернула Вас.

Запишіть її назву під номером один. Тепер проранжуйте чотири фігури за перевагою та запишіть їх назви під відповідними номерами».

Обробка результатів. Домінуючі риси характеру можна визначити за фігурою, поставленою на перше місце. Вона дає можливість визначити головні, домінуючі риси характеру та особливості поведінки. Інтерпретація результатів методики «Психогеометричний тест» наведена у додатку 3.

Практичне заняття № 4.

Тема. Дослідження рис характеру.

Мета: скласти загальну характеристику особистості, аналізуючи окремі психічні якості на основі аналізу результатів методики „Неіснуюча тварина”.

Обладнання: лист А4, олівець.

Хід роботи. Досліджуваним надається інструкція: “Придумайте і намалюйте неіснуючу тварину і назвіть її неіснуючою назвою. Вкажіть, де вона живе, чим харчується, до чого прагне (чого хоче)? ”.

Обробка результатів. Проводиться якісний аналіз малюнку. При інтерпретації до уваги беруться основні критерії психологічної оцінки малюнку: положення малюнку на листі, розміщення центральної частини фігури та додаткові деталі на ній, наявність та характер опорної частини фігури (ніг чи замітника ніг), наявність та характер деталей, які підіймаються над рівнем фігури, наявність хвоста та його розташування, характер контурів фігури, характер ліній, загальна енергія малюнку, тематика малюнку, аналіз назви тварини. Інтерпретація методики „Неіснуюча тварина” наведена у додатку 4.

Практичне заняття № 5.

Тема. Дослідження психічних станів.

Мета: Дати характеристику психічних станів особистості на основі аналізу результатів методики «Восьмикольоровий тест» М. Люшера.

Обладнання: 8 кольорів, запропоновані М. Люшером (додаток 6).

Хід роботи. Досліджуваному надається наступна інструкція: «Із запропонованих кольорів виберіть той, який найбільше подобається. Орієнтуйтеся на колір як такий, постарайтеся його не пов'язувати з будь-якими речами - кольором машини, одягу, косметики ...!». Через 2-3 хвилини слід повторити процедуру.

Обробка результатів. Основні кольори мають символічне значення, а також символізують основні психологічні потреби.

Синій колір символізує спокій, радість, ніжність і прихильність, потребу в задоволеності і прихильності.

Зелений колір символізує наполегливість, самовпевненість, упертість, самоповагу, потребу в самоствердженні.

Червоний колір символізує силу волі, активність, агресивність, наступальність, владність, сексуальність, потребу діяти і досягати успіху.

Жовтий колір символізує активність, прагнення до спілкування, допитливість, оригінальність, веселість, честолюбство, потребу дивитися вперед і сподіватися.

Додаткові кольори (фіолетовий, коричневий, чорний, сірий) символізують негативні тенденції: тривожність, стрес, страх, смуток. Ці кольори в нормі повинні стояти в індиферентної зоні або відхилятися.

Перший вибір символізує бажаний стан, а другий вибір - дійсний стан. Кожному обраному кольору присвоюється відповідний номер згідно класифікації М. Люшера:

№ 1 - синій

№ 2 - зелений

№ 3 - червоний

№ 4 - жовтий

№ 5 - фіолетовий

№ 6 - коричневий

№ 7 - чорний

№ 0 - сірий

Кольори, які займають перші два місця, мають знак «+» і символізують спрямованість особистості: мету, до якої прагне людина, та засоби, до яких вона вдається, аби досягти мети.

Третій та четвертий за вибором кольори мають знак «х» і символізують симпатію особистості: актуальний стан (самопочуття, думки про своє здоров'я).

П'ятий та шостий кольори за перевагою знак «=» і є індіферентними: властивість є байдужою, тимчасово втраченою, неактуальною, яка за необхідності може бути актуалізована.

Сьомий та восьмий вибори знак «-» і символізують неприйняття: потреба, яка з огляду на недоцільність гальмується, тобто мимовільне задоволення цієї потреби має негативні наслідки; потреба є, але не може бути задоволена, оскільки це призведе до збільшення несприятливого стану речей.

За допомогою реєстрової таблиці, запропонованої М. Люшером, здійснюється інтерпретація результатів.

Практичне заняття № 6.

Тема. Дослідження потребово-мотиваційної сфери особистості.

Мета: визначення ступеню задоволеності основних потреб на основі аналізу результатів методики «Метод парних порівнянь» В. В. Скворцова (модифікація І. А. Акідінової).

Обладнання: 15 тверджень, бланк для відповідей:

1. Домогтися визнання і поваги.
2. Мати теплі відносини з людьми.
3. Забезпечити собі майбутнє.
4. Заробляти на життя.
5. Мати хороших співрозмовників.
6. Зміцнити своє становище.
7. Розвинути свої сили і здібності.

У другому стовпці фіксуються результати порівняння 2-го затвердження до нижченаведених. Таким чином досліджуваний порівнює всі твердження між собою.

Обробка результатів. Підраховується кількість виборів кожного твердження (це і буде кількість балів за це твердження).

Для виявлення п'яти домінуючих потреб необхідно визначити 5 тверджень, які отримали найбільшу кількість виборів. Складається ієрархія з п'яти тверджень, що набрали більшість балів. Це є домінуючі потреби досліджуваного.

Для визначення задоволеності п'яти груп потреб підраховується сума балів за п'ятьма секціями:

1. Матеріальні потреби: 4, 8, 13:

- заробляти на життя,
- забезпечити собі матеріальний комфорт,
- купувати гарні речі.

2. Потреби в безпеці: 3, 6, 10:

- забезпечити собі майбутнє,
- зміцнити своє становище,
- уникати неприємностей.

3. Соціальні (міжособистісні) потреби: 2, 5, 15:

- мати теплі відносини з людьми,
- мати хороших співрозмовників,
- бути зрозумілим іншими.

4. Потреби у визнанні: 1, 9, 12:

- домогтися визнання і поваги,
- підвищувати рівень майстерності і компетентності,
- забезпечити собі положення впливу.

5. Потреби в самовираженні: 7, 11, 14:

- розвивати свої сили і здібності,
- прагнути до нового і незвіданого,

- займатися справою, що вимагає повної віддачі.

Визначається ступінь задоволеності потреб за шкалою:

0-14 балів - потреби задоволені,

14-28 балів - потреби частково задоволені,

28-42 балів - потреби не задоволені.

Змістовий модуль 2. «Пізнавальна сфера»

Практичне заняття № 7.

Тема. Дослідження видів сприйняття.

Мета: дослідження точності в оцінці часу.

Обладнання: секундомір.

Хід роботи. Експериментатор пропонує досліджуваним визначити запропоновані відрізки часу, не вдаючись до відліку. Початок і кінець відрізків часу відзначається ударом олівця по столу.

Обробка результатів. Отримані результати фіксуються у таблиці.

Таблиця

Результати дослідження точності в оцінці часу

Номер досліду	Заданий час (сек)	Показник досліджуваного(сек)	різниця (сек)
1	8		
2	17		
3	6		
Середнє арифметичне	10		
	В		А

Обчислюється різниця між вірним відрізком часу і відрізком часу, що був визначен досліджуваним. За формулою визначається відсоткова неточність оцінки часу:

$$C = A \cdot 100\% : B,$$

де

A - середнє значення різниці,

B - середнє значення заданого часу.

Практичне заняття № 8.

Тема. Дослідження ілюзій сприйняття.

Мета: встановлення наявності деяких ілюзій сприйняття.

Обладнання: ряд малюнків, що дають змогу прослідкувати зорові ілюзії.

Хід роботи. Експериментатор по-черзі демонструє досліджуваним малюнки. При цьому вони мають змогу прослідкувати: ілюзію стріл, ілюзію залізничних шляхів, ілюзію переоцінки вертикальних ліній, ілюзію веєра, ілюзію пересічення, ілюзію концентричних кіл, ілюзію контрасту, ілюзію подвійного сприйняття, ілюзію контрасту тощо.

Обробка результатів. На підставі наочного матеріалу робляться висновки про те, якими закономірностями і властивостями сприйняття обумовлено виникнення зорових ілюзій.

Практичне заняття № 9.

Тема. Дослідження видів пам'яті.

Мета: дослідження мимовільного запам'ятовування слів, що мають емоційне фарбування, та емоційно нейтральних слів.

Обладнання: ряд слів: стипендія, мелодія, скло, обід, модний, смуток, замок, образа, береза, декан, творчість, тривога, крик, гудзик, страх, ритм, горілка, гнів, гра, заздрість, радість, тьмянний, фасон, любов, шерсть, тарган, зачіска, площа.

Хід роботи. Чистий лист паперу поділяється на дві частини по вертикалі. Досліджувані прослуховують слова і записують у такий спосіб: ліворуч пишуться слова, що мають емоційне фарбування, праворуч – що не

мають. Після цього на чистому листі, розділивши його на дві частини, необхідно відтворити ці слова, дотримуючись такого ж порядку.

Обробка результатів. Підраховується записана кількість слів на першому і другому аркушах відповідно у двох групах. Складається співвідношення між кількістю правильно відтворених слів і загальною кількістю слів кожної групи. Робиться висновок про роль емоційного фарбування слів при їх запам'ятовуванні

Практичне заняття № 10.

Тема. Дослідження видів пам'яті.

Мета: визначення рівня короточасної образної пам'яті на основі аналізу результатів методики «Пам'ять на образи».

Обладнання: таблиця з 16-ю образами (додаток б), секундомір.

Хід роботи. Досліджуваним протягом 20 секунд демонструється таблиця з образами, які треба запам'ятати. Дається завдання відтворити на бланку образи відразу ж після пред'явлення, на що дається 1 хвилина.

Обробка результатів. Підраховується кількість правильно відтворених образів, визначається рівень короточасної образної пам'яті. Нормою об'єму короточасної пам'яті є 7 ± 2 .

Практичне заняття № 11.

Тема. Дослідження властивостей уваги.

Мета: визначення рівня розподілу уваги на основі аналізу результатів методики „Тест відшукання чисел”.

Обладнання: таблиця (додаток 7), на якій у випадковому порядку розміщено числа від 1 до 40, з них 15 чисел пропущено; секундомір.

Хід роботи. Досліджуваним демонструється таблиця. Необхідно протягом 1,5 хвилини відшукати і записати в порядку черги відсутні числа.

Обробка результатів. Підраховується кількість вірно знайдених чисел. Вірні відповіді: 3, 4, 7, 10, 11, 15, 17, 18, 21, 22, 24, 29, 30, 35, 38. Пропуск відсутнього числа вважається за помилку.

Відповідно до шкали оцінювання визначається кількість балів, яка вказує на рівень розподілу уваги:

15 вірних відповідей = 9 балів – високий рівень розподілу уваги,
14 вірних відповідей = 8 балів – високий рівень розподілу уваги,
12,13 вірних відповідей = 7 балів – високий рівень розподілу уваги,
10,11 вірних відповідей = 6 балів – середній рівень розподілу уваги,
8, 9 вірних відповідей = 5 балів – середній рівень розподілу уваги,
6,7 вірних відповідей = 4 балів – середній рівень розподілу уваги,
5 вірних відповідей = 3 балів – низький рівень розподілу уваги,
4 вірні відповіді = 2 балів – низький рівень розподілу уваги,
1,2,3 вірних відповідей = 1 б. – низький рівень розподілу уваги.

Практичне заняття № 12.

Тема. Дослідження уваги.

Мета: визначення рівня стійкості уваги і динаміки працездатності на основі аналізу результатів методики „Таблиці Шульте”.

Обладнання: 5 числових таблиць, на яких у випадковому порядку розміщено числа від 1 до 25 (додаток 8), секундомір.

Хід роботи. Досліджуваному пропонується, дивлячись на таблицю, називати і показувати по порядку числа від 1 до 25, роблячи це якомога швидше. Фіксується час роботи з кожною таблицею.

Обробка результатів. На основі отриманих даних складається графік, на якому на осі Х позначаються номери квадратів (5), а на осі Y - час у секундах, затрачений на пошук чисел. Аналіз кривої отриманого графіку дозволяє зробити висновок про рівень стійкості уваги і динаміку працездатності.

Практичне заняття № 13.

Тема. Дослідження уяви.

Мета: визначити рівень складності, гнучкість та оригінальність уяви.

Обладнання: три аркуші із зображеннями: на першому – контру кола діаметром 2,5 см, на другому – контуру рівнобічного трикутника з довжиною сторони 2,5 см, на третьому – контуру квадрату з довжиною сторони 2,5 см; олівець, секундомір.

Хід роботи. Досліджуваний, використовуючи по-черзі контур тої чи іншої геометричної фігури, має намалювати малюнок, використовуючи контур за власним розсудом. Час роботи з кожним малюнком становить 60 секунд.

Обробка результатів проводиться шляхом зіставлення змісту і аналізу всіх трьох малюнків досліджуваного. Таким чином визначаються рівень складності уяви, гнучкість (або ригідність) уяви, стереотипність (або оригінальність) уяви. Ознакою складності уяви є багатий, складний сюжет, в якому вихідна фігура виступає другорядним елементом. Ознакою гнучкості уяви є різноспрямованість сюжетів усіх трьох малюнків. Ознакою оригінальності уяви є нестандартність сюжету малюнків.

Практичне заняття № 14.

Тема. Дослідження мислення.

Мета: визначення особливостей понятійного мислення за допомогою методики «Логіка зв'язків» («Складні аналогії»).

Обладнання: 2 списку слів: 6 пар понять та 20 пар понять.

Етап 1.

1. вівця - стадо
2. малина - ягода
3. море - океан
4. світло - темрява
5. отруєння - смерть

6. ворог – неприятель

Етап 2.

1. переляк - втеча
2. помста - підпал
3. фізика - наука
4. десять - число
5. правильно - вірно
6. плакати - ревіти
7. грядка - город
8. глава - роман
9. пара - два
10. спокій - рух
11. слово - фраза
12. сміливість - героїство
13. бадьорий - млявий
14. обман - недовіра
15. свобода - воля
16. прохолода - мороз
17. місто - країна
18. спів - мистецтво
19. похвала - лайка
20. тумбочка - шафа

Хід роботи. Робота проводиться в два етапи.

Етап 1. Випробуваному пропонується 6 пар понять. Він повинен самостійно визначити 6 різних типів зв'язків між цими поняттями і дати їм назву (тобто характеристику зв'язку):

Етап 2. Випробуваному пропонується список з 20 парами понять. Для кожної пари понять він повинен встановити один з 6 типів зв'язку, які визначені на першому етапі.

Обробка результатів. Кожна вірна відповідь оцінюється в 1 бал. Підраховується сума набраних балів і визначаються особливості понятійного мислення:

- 0 - 6 балів - низький рівень понятійного мислення,
- 7 - 14 балів - середній рівень понятійного мислення,
- 15 - 20 балів - високий рівень понятійного мислення.

Вірні відповіді:

Етап 1.

- 1. частина - ціле
- 2. рід - вид
- 3. ступінь
- 4. антоніми
- 5. причина - наслідок
- 6. синоніми

Етап 2.

- 1. переляк - втеча (5)
- 2. помста - підпал (5)
- 3. фізика - наука (2)
- 4. десять - число (2)
- 5. правильно - вірно (6)
- 6. плакати - ревіти (3)
- 7. грядка - город (1)
- 8. глава - роман (1)
- 9. пара - два (6)
- 10. спокій - рух (4)
- 11. слово - фраза (1)
- 12. сміливість - геройство (3, 5)
- 13. бадьорий - млявий (4)
- 14. обман - недовіра (5)
- 15. свобода - воля (6)

16. прохолода - мороз (3)
17. місто - країна (1)
18. спів - мистецтво (2)
19. похвала - лайка (4)
20. тумбочка - шафа (3)

Практичне заняття № 15.

Тема. Дослідження мислення.

Мета: визначення особливостей мисленнєвих операцій аналізу та синтезу на основі аналізу результатів методики „Виключення зайвого”.

Обладнання: 17 наборів близьких за значенням понять:

1. Василь, Федір, Семен, Іванов, Петро.
2. Старезний, маленький, старий, зношений, вітхий.
3. Скоро, швидко, поспішно, поступово, квапливо.
4. Лист, ґрунт, кора, луска, сук.
5. Ненавидіти, зневажати, обурюватися, обурюватися, розуміти.
6. Темний, світлий, блакитний, яскравий, тьмяний.
7. Гніздо, нора, курник, сторожка, барліг.
8. Невдача, хвилювання, поразка, провал, крах.
9. Успіх, удача, виграш, спокій, невдача.
10. Грабіж, крадіжка, землетрус, підпал, напад.
11. Молоко, сир, сметана, сало, простокваша.
12. Глибокий, низький, світлий, високий, довгий.
13. Хата, курінь, дим, хлів, будка.
14. Береза, сосна, дуб, ялина, бузок.
15. Секунда, годину, рік, вечір, тиждень.
16. Сміливий, хоробрий, рішучий, злий, відважний.
17. Олівець, ручка, рейсфедер, фломастер, чорнило.

Хід роботи. У кожному рядку 4 слова об'єднані загальним родовим поняттям, а п'яте до нього не належить. За три хвилини пропонується знайти і викреслити п'яте слово.

Обробка результатів. Оцінка особливостей мисленнєвих операцій аналізу та синтезу здійснюється згідно з таблицею балів.

Таблиця

Оцінка рівня розвитку мисленнєвих операцій аналізу та синтезу

	Високий рівень			Середній рівень			Низький рівень		
Оцінка в балах	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Кількість вірних відповідей	17	16	15	14	12, 13	11	10	9	8

Основна література

1. Елисеєв О.П. Практикум по психології личности. СПб.: Питер, 2000. 512 с.
2. Зелінська Т.М. та ін. Практикум з загальної психології. К.: Каравела, 2006. 216 с.
3. Максименко С.Д. Загальна психологія: Навч. посіб. К.: Центр навч. л-ри, 2004. 272 с.
4. Практическая психодиагностика: Методики и тесты / Сост. Райгородский Д.Я. Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2008. 672 с.
5. Руководство по использованию восьмицветного теста Люшера / Сост. О.Ф. Дубровская. М.: «Когито-Центр», 2008. 74 с.

Додаткова література

1. Комінко С.Б., Кучер Г.В. Кращі методи психодіагностики. М.: Приор, 2002. 288 с.
2. Основи практичної психології / Авт. В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева. К.: Либідь, 2003. 536 с.
3. Пошукова Т.І. Практикум з загальної психології / За ред. Т.І. Пошукової. К.: Знання, 2000. 204 с.
4. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / Под ред. А.А. Крылова, С.А. Маничева. СПб.: Питер, 2000. 560 с.
5. Психологические тесты: В 2 т. / Под ред. А.А. Карелина. М.: Владос, 2005.
6. Загальна психологія / Авт. О. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук. К.: Каравела, 2009. 464 с.

7. Маклаков А.Г. Общая психология: Учеб. для вузов. СПб.: Питер, 2004. 583 с.

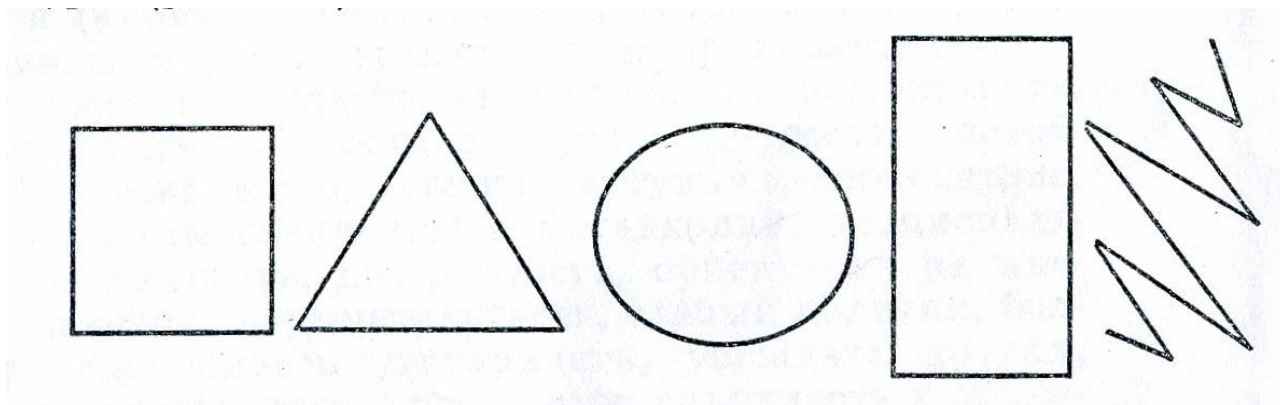
8. Цимбалюк І.М., Яницька О.Ю. Загальна психологія. К.: ВД Професіонал, 2006. 304 с.

Опитувальник методики «Формула темпераменту»

БЛОК 1	БЛОК 2	БЛОК 3	БЛОК 4
1. неусидчивість, суєтність	1. веселість і житнерадостність	1. спокійність і хладнокровність	1. стесненість і застенчивість
2. невыдержанність, вспыльчивість	2. енергичність і деловитість	2. послідовність і обставителність	2. теряється в новій обстановці
3. нетерпелівість	3. часто не доводить начатое дело до конца	3. осторожність і рассудителність	3. затрудняється устанавлювати контакти с новими людьми
4. резкість і прямолинейність в отношениях с людьми	4. склонність переоцінювати себе	4. умение ждать	4. не верит в свои силы
5. решительність і ініціативність	5. способность быстро схватывать новое	5. молчаливість	5. легко переносит одиночество
6. упрямство	6. неустойчивість в интересах и склонностях	6. спокойная равномерная речь без резко выраженных эмоций, жестикуляции, мимики	6. чувство подавленности и растерянности при неудачах
7. находчивість в споре	7. легко переживає невдачі і неприємності	7. сдержанність і терпелівість	7. склонність уходити в себе
8. работа выполняется рывками	8. легко приспособляется к разным обстоятельствам	8. доводит начатое дело до конца	8. быстрая утомляемость
9. склонність к риску	9. с увлечением берется за любое новое дело	9. не растрчивает сил попусту	9. тихая речь
10. незлопамятність	10. быстро остывает, если дело перестает интересоват	10. придерживается выработанного распорядка дня	10. впечатлительность до слезливости
11. быстрая речь со сбивчивыми интонациями	11. быстро включается в новую работу и быстро переключается с одной работы на другую	11. легко сдерживает порывы	11. невольно приспособляется к характеру собеседника
12. неуравновешенность и склонность к горячности	12. тяготит однообразие будничной, кропотливой работы	12. маловосприимчив к одобрению и порицанию	12. чрезвычайно восприимчив к одобрению и порицанию
13. агрессивный забияка	13. общительность и отзывчивость, нет чувства скованности при взаимодействии с новыми людьми	13. незлоблив, проявляет снисходительное отношение к колкостям в свой адрес	13. предъявляет высокие требования к себе и окружающим
14. нетерпимость к недостаткам	14. выносливость и работоспособность	14. постоянен в своих отношениях и интересах	14. склонность к подозрительности и мнительности

15. выразительная мимика	15. громкая, быстрая, отчетливая речь, сопровождающаяся жестами, выразительной мимикой	15. медленно включается в работу и медленно переключается с одного дела на другое	15. болезненная чувствительность т легкая ранимость
16. способность быстро действовать и решать	16. сохраняет самообладание в неожиданной обстановке	16. ровность в отношениях со всеми	16. чрезмерная обидчивость
17. неустанное стремление к новому	17. всегда бодрое настроение	17. аккуратность и порядок во всем	17. скрытность и необщительность, не делится ни с кем своими мыслями
18. резкие порывистые движения	18. быстро засыпает и быстро пробуждается	18. трудно приспосабливается к новой обстановке	18. малоактивен и робок
19. настойчивость в достижении поставленной цели	19. часто несобран, проявляет поспешность в решениях	19. обладание выдержкой	19. уступчив и покорен
20. склонность к резким сменам настроения	20. склонность иногда «скользить по поверхности», отвлекаться	20. медлительность	20. стремление вызывать сочувствие у окружающих

Стимульний матеріал до методики «Психогометричний тест»

Інтерпретація результатів методики «Психогеометричний тест»

КВАДРАТ

Життєві цінності: традиції, стабільність, безпека, надійність, минуле.

Ролі: Консерватор. Надійний і опора. Педант. Хранитель традицій.

Виконавець.

«Сильні» якості: організованість, дисциплінованість, старанність, пунктуальність, акуратність, охайність, законослухняність, працьовитість, терплячість, завзятість, наполегливість, вірність слову, чесність, обережність, розсудливість, раціональність, ощадливість, практичність.

«Слабкі» якості: відсталість, негнучкість, інерційність, педантизм, сухість, однобічність, нерішучість, впертість, консерватизм, опір новому, страх ризику, бідна фантазія, замкнутість, скупість, дріб'язковість, схильність до бюрократизму.

Зовнішній вигляд: охайний, строгий, неяскравий, стриманий, консервативний, «як положено».

Робоче місце: кожна річ на своєму місці, все «паралельно і перпендикулярно».

Мова: повільна, монотонна, логічна, багато опор на авторитети і на те, «як прийнято».

Тілесні прояви: Пози напружені, як правило симетричні. Хода повільна, ваговита, "солідна". Жестикуляція "небагата", але точна. Міміка практично відсутній - квадрат скупий на прояви почуттів.

Відповідні професії: Бухгалтер, аналітик, заступник директора з загальних або господарських питань, дільничний інспектор міліції, керівник в бюрократичній організації, «жорсткий» секретар.

Як спілкуватися з квадратом. Вислуховувати квадрата до кінця, ні в якому разі не перебивати, якщо ви не його начальник. Бути в очах квадрата більш компетентним, більш статусним, ніж він. Знати все інструкції, закони,

прецеденти. Аргументувати свою позицію, найкраще фактами і цифрами; дуже добре використовувати таблиці. Робити компліменти - досить відверті, щоб квадрат їх зрозумів (він трохи тугодум), але акуратні, без панібратства і ризикованих пасажів. Нововведення пропонувати маленькими порціями. Утримуватися від емоційних проявів.

ТРИКУТНИК

Життєві цінності: влада, лідерство, кар'єра, статус, перемога, майбутнє.

Ролі: Лідер. Пробивний. Воїн. Пророк. Герой.

«Сильні» якості: раціональність, ефективність, лідерські якості, енергійність, харизматичність, висока працездатність, ініціативність, сміливість, рішучість, незалежність суджень.

«Слабкі» якості: владність, самовпевненість, егоїзм, категоричність, різкість, уїдливість, нетерпимість до інакомислення, безапеляційність («або по моєму, або ніяк»), нелюдськість («пройде по трупах»).

Зовнішній вигляд: в залежності від обставин: якщо потрібно для справи, то одягнений помітно й «статусно», якщо немає, то схильний одягатися зручно.

Робоче місце: все у вищій мірі функціонально, багато оргтехніки - якщо дозволяють кошти, то дорогою, але при цьому надійної і зручної.

Мова: швидка, ясна, чітка, лаконічна, все тільки «по справі», часто «на підвищених тонах» і з використанням сленгу і інший «неформальній» лексики.

Тілесні прояви: Вільні «широкі» пози. Швидка, енергійна хода. Упевнені жести, найчастіше схожі на удари. Міміка виразна, але небагата.

Відповідні професії. Керівники в ієрархічних організаціях, в тому числі, і вищі, лідери проектів, лікарі-хірурги, психотерапевти «зоряного» типу, особливо гіпнотизери.

Як спілкуватися з трикутником. Говорити тільки по справі, чітко, впевнено, але без «наїздів». Домовлятися, при цьому договору записувати, пам'ятати про те, що всі спірні моменти трикутник трактує в свою користь.

Мотивувати вигодою. Можна показати свою владу, але при цьому слід бути готовим до «перевірці на міцність». Бути готовим з боку трикутника до шантажу, до обману «заради інтересів справи», до присвоюванню загальних результатів.

ПРЯМОКУТНИК

Життєві цінності: в залежності від зовнішніх обставин.

Ролі: розмазня. Нерішучий. Козел відпущення. Невдаха. Тюхтій.

«Сильні» якості: довірливість, відкритість, чутливість, допитливість, готовність до змін, висока здатність до навчання, «дитячість», неамбіційність.

«Слабкі» якості: наївність, безхребетність, невпевненість, нерішучість, ненадійність, психічна нестійкість, «проблемність».

Зовнішній вигляд: часто неадекватний ситуації, але при цьому не екстравагантний, як у зигзага, а в великій мірі залежний від того «що знайшлося в гардеробі».

Робоче місце: суміш порядку і безладу.

Мова: невпевнена, неясна, плутана, з великими паузами, раптові незрозумілі коливання гучності, швидкості і висоти тону, «Екан» і «меканье», відповіді питанням на питання.

Тілесні прояви: дивні, затиснуті пози, незграбні, різкі рухи, невпевнені жести, смикати або шаркаюча хода, бігає або скляний погляд.

Відповідні професії. Оскільки прямокутник - перехідна, найчастіше «кризова» фігура, то найкраще відправити його на якийсь час у відпустку або на навчання. Ідеальне заняття для прямокутника - це вчитися чи відпочивати. Прямокутник може бути хорошим експертом або консультантом, але тільки в тих питаннях, де він визнаний авторитет.

Як спілкуватися з прямокутником. Зрозуміти, в якому амплуа він зараз виступає. Переключити його в зручне для вас стан. Постійно підтримувати і направляти своєю увагою і впливом.

КРУГ

Життєві цінності: спілкування, комфорт, загальне благополуччя, допомога людям.

Ролі: Миротворець. Душка. Хранитель затишку. Домосід.

«Сильні» якості: доброзичливість, м'якість, делікатність, безконфліктність, терпимість, комунікабельність, доброта.

«Слабкі» якості: пасивність, конформізм, схильність до впливів, схильність до компромісів, неакуратність, неорганізованість, непунктуальність, нерішучість, залежність від думки оточуючих.

Зовнішній вигляд: часто недбалий, немодний, мішкуватий, головне, щоб було комфортно; в одязі переважають м'які тканини і фасони.

Робоче місце: затишний безлад, пампушки з маком упереміш з діловими паперами, багато старих речей, які «шкода викинути».

Мова: неспішна, миролюбна, часто непослідовна або «не по справі», досить емоційна, часто-густо використовуються компліменти і захоплені оцінки.

Тілесні прояви: розслаблена поза, посмішка, кивки головою на знак згоди, «підтакування», м'яка хода, міміка досить багата, але в основному - миролюбна.

Відповідні професії. «М'який» секретар, HR-менеджер, педагог, лікар-терапевт, сімейний психолог, священник.

Як спілкуватися з колом. М'яко, але наполегливо повертати до суті справи, при цьому ні в якому разі не кричати, не лаятися. Бути готовим до того, що коло пообіцяє, але не зробить (йому легше погодитися з вами, а потім «як-небудь все обійдеться»).

ЗИГЗАГ

Життєві цінності: творчість, новизна, ризик, швидкість, самовираження.

Ролі: Любитель епатажу. Артист. Екстремал. Екстреміст. Вітряний тип. Серцеїд.

«Сильні» якості: спонтанність, креативність, натиск, дотепність, легкість на підйом.

«Слабкі» якості: некерованість, мінливість, непередбачуваність, нестриманість, ексцентричність, збудливість, індивідуалізм, ненадійність, відчайдушність і безбашенність.

Зовнішній вигляд: екстравагантний, демонстративний, модний, часто неохайний, схильність до еkleктики, до поєднання «непоєднуваного».

Робоче місце: фантастичний безлад в комплексі з кричущо-декоративним оформленням.

Мова: яскрава, швидка, яка стрибає, образна, асоціативна, запальна, багато жартів і дотепів.

Тілесні прояви: часто мінливі пози, різноманітні рухи, жвава жестикуляція, стрімка, іноді розбортана хода, багата жива міміка, манірність.

Відповідні професії. Креативщик, артист, вільний художник, страховий агент або продавець «на відсотку».

Як спілкуватися з зигзагом. Девіз: «Твердість, доброзичливість, безмежне терпіння». Вплинути на зигзага практично неможливо. Іноді спрацьовує прийом «від противного» - запропонувати що-небудь зигзагу, щоб він захотів зробити навпаки. Головне в цьому випадку швидко з ним погодитися. Можна залучити зигзага на свою сторону, захоплюючись його ідеями, але це все одно не надовго. Завжди слід бути готовим до різких змін рішень і тим розмови.

Інтерпретація малюнку методики „Неіснуюча тварина”

1. Положення малюнку на аркуші.

У нормі малюнок розташований по середній лінії вертикально поставленого аркуша. Аркуш паперу найкраще взяти білий або злегка кремовий, неглянцевого. Користуватися олівцем середньої м'якості, ручкою і фломастером малювати не можна.

Розташування малюнка ближче до верхнього краю аркуша (чим ближче, тим більш виражено) трактується як висока самооцінка, як невдоволення своїм становищем в соціумі, недостатністю визнання з боку оточуючих, як претензія на просування і визнання, тенденція до самоствердження.

Положення малюнка в нижній частині - зворотна тенденція: непевненість в собі, низька самооцінка, пригніченість, нерішучість, незацікавленість у своєму становищі в соціумі, в визнання, відсутність тенденції до самоствердження.

2. Центральна смислова частина фігури голова або заміщення голови.

Голова повернена вправо - стійка тенденція до діяльності, дієвості: майже все, що обдумує, планується - здійснюється або, принаймні, починає здійснюватися (якщо навіть і не доводиться до кінця). Випробуваний активно переходить до реалізації своїх планів, нахилів.

Голова повернена вліво - тенденція до рефлексії, до роздумів. Це не людина дії: лише незначна частина задумів реалізується або хоча б починає реалізуватися. Нерідко також боязнь перед активною дією і нерішучість. (Варіант: відсутність тенденції до дії або боязнь активності - слід вирішити додатково.)

Положення "анфас", тобто голова спрямована на малює (на себе), трактується як егоцентризм.

Органи почуттів на голові.

На голові розташовані деталі, відповідні органам почуттів - вуха, рот, очі.

Вуха - зацікавленість в інформації, значимість думки оточуючих про себе, людина емоційно реагує на оцінки оточуючих себе, хоча часом і не змінює своєї поведінки. Додатково за іншими показниками і їх поєднанню визначається, вживає чи випробовуваний що-небудь для завоювання позитивної оцінки або тільки продукує на оцінки оточуючих відповідні емоційні реакції (радість, гордість, образа, прикрість), не змінюючи своєї поведінки.

Відкритий рот у поєднанні з мовою при відсутності промальовування губ трактується як велика мовна активність (балакучість), в поєднанні з промальовуванням губ - як чуттєвість; іноді і те й інше разом.

Відкритий рот без промальовування мови і губ, особливо - закреслення, трактується як легкість виникнення побоювань і страхів, недовіри.

Рот з зубами - вербальна агресія, в більшості випадків - захисна (огризається, задирається, грубить у відповідь на звернення до нього негативного характеру, осуд, осуд). Для дітей і підлітків характерний малюнок закреслення рота округлої форми (боязкість, тривожність).

Сильно виділені очі, різка промальовування райдужки - символ властивого людині переживання страху.

Вії - істероїдно-демонстративні манери поведінки, зацікавленість в захопленні оточуючих зовнішньою красою і манерою одягатися, надання цьому великого значення.

Вії для чоловіків: жіночні риси характеру з промальовуванням зіниці і райдужної оболонки збігаються рідко.

Збільшений (відповідно до фігурою в цілому) розмір голови говорить про те, що випробуваної цінує раціональне начало (можливо, і ерудицію) в собі і оточуючих.

Додаткові деталі на голові:

Рогу - захист, агресія. Визначити по поєднанню з іншими ознаками - кігтями, щетиною, голками - характер цієї агресії: спонтанна або захисно-відповідна.

Пір'я - тенденція до самоукрашення і самовиправдання, до демонстративності.

Грива, шерсть, подобу зачіски - чуттєвість, підкреслення своєї статі, сексуальної ролі.

3. Опорна частина фігури (ноги, лапи, іноді - постамент).

Розглядається ґрунтовність цієї частини по відношенню до розмірів всієї фігури і за формою:

А) ноги, лапи «ґрунтовні» по відношенню до розміру всієї фігури - ґрунтовність, обдуманість, раціональність прийняття рішення, опора на істотні положення і значиму інформацію;

Б) відсутність ніг, тендітні ноги - поверховість суджень, легковажність у висновках і безпідставність суджень, іноді імпульсивність прийняття рішення (особливо при відсутності або майже відсутності ніг).

Характер з'єднання ніг з корпусом: з'єднання точне, ретельне або недбале, слабо з'єднані або не з'єднані зовсім - це характер контролю за своїми міркуваннями, висновками, рішеннями.

Однотипність (багатоніжка) і односпрямованість форми ніг, лап, будь-яких елементів опорної частини - конформність суджень і установок у прийнятті рішень, їх стандартність, банальність.

Різноманітність у формі і положенні ніг, лап, будь-яких елементів опорної частини - своєрідність установок і суджень, самостійність і небанальність; іноді навіть творче начало (відповідно незвичайності форми) або інакомислення (ближче до патології).

4. Деталі, які підіймаються над рівнем фігури.

А). Функціональні деталі: крила, додаткові ноги, щупальця, деталі панцира, пір'я - енергія охоплення різних областей людської діяльності, впевненість в собі, "самораспространення" з неделікатним і нерозбірливим

утиском оточуючих, або допитливість, бажання брати участь як можна в більшій кількості справ оточуючих, завоювання собі місця під сонцем, захопленість своєю діяльністю, сміливість підприємств (відповідно до значення деталі-символу - крила чи щупальця і т.д.).

Б). Прикрашають деталі (пір'я, бантики, кучері) - демонстративність, схильність звертати на себе увагу оточуючих, манірність (наприклад, кінь або її неіснуюче подобу в султана з павиних пір'я).

5. Хвіст.

Виражає ставлення до власних дій, рішень, висновків, до своєї вербальної продукції - судячи з того, повернені ці хвости

Хвіст вправо - ставлення до своїх дій і поведінки.

Хвіст вліво - відношення до своїх думок, рішень; до втрачених можливостей, до власної нерішучості.

Хвіст вгору - позитивна забарвлення цього відносини (впевнено, позитивно, бадьоро)

Хвіст вниз - негативна забарвлення цього відносини (невдоволення собою, сумнів у власній правоті, жаль про зроблене, сказаному, каяття і т.п.).

Слід звернути увагу на хвости, що складаються з декількох, іноді повторюваних, ланок, на особливо пишні хвости, особливо довгі і іноді розгалужені.

6. Контури фігури

Аналізуються за наявністю або відсутністю виступів (типу щитів, панцирів, голок), промальовування і затемнення лінії контуру - це захист від оточуючих:

а) гострі кути - агресивність;

б) затемнення контурної лінії - страх, тривога;

в) поставлені щити, "заслони", лінія подвоєна - побоювання, підозрілість.

Спрямованість такого захисту:

а) верхній контур фігури - проти вищих, проти осіб, які мають можливість накласти заборону, обмеження, здійснити примус, тобто проти старших за віком, батьків, вчителів, начальників, керівників;

б) нижній контур фігури - захист проти насмішок, невизнання, відсутність авторитету у нижчестоящих підлеглих, молодших, боязнь осуду;

в) бічні контури фігури - недиференційована боязко і готовність до самозахисту будь-якого порядку і в різних ситуаціях;

г) елементи "захисту", розташовані не по контуру, а всередині контуру, на самому корпусі тварини - недиференційована боязко і готовність до самозахисту будь-якого порядку і в різних ситуаціях.

- зліва - захист більше в процесі діяльності (реальної)

- праворуч - більше захист своїх думок, переконань, смаків.

7. Загальна енергія.

Кількість зображених деталей - тільки необхідна кількість, щоб дати уявлення про придуманому неіснуючому тварини (тіло, голова, кінцівки або тіло, хвіст, крила і т.п.): з заповненим контуром, без штрихування і додаткових ліній і частин, просто примітивний контур, - або має місце щедре зображення не тільки необхідних, але й таких, які «ускладнюють» конструкцію додаткових деталей. Чим більше складових частин і елементів (крім найнеобхідніших), тим вище енергія. У зворотному випадку - економія енергії, стомлюваність організму, хронічне соматичне захворювання.

8. Характер ліній

Слабка лінія, "возить олівцем по папері", не натискаючи на нього - економія енергії, стомлюваність організму, хронічне соматичне захворювання.

Жирна лінія з натиском - це не енергія, а тривожність. Слід звернути увагу на різко продавлені лінії, видимі навіть на зворотному боці аркуша (судомний, високий тонус м'язів малює руки) - різка тривожність. Звернути увагу також на те, яка деталь, який символ, виконаний таким чином (тобто до чого прив'язана тривога).

Дубляж лінії, недбалість, неакуратність з'єднань, "острівці" з знаходять один на одного ліній, зачерненого частин малюнка, відхилення від вертикальної осі, стереотипності ліній, фрагментарність ліній і форм, незакінченість малюнку тощо. Оцінка здійснюється так само, як і при аналізі піктограми.

9. Тематика малюнку.

Тематично тварини діляться на а) під загрозою, б) загрозливих, в) нейтральних (подібності лева, бегемота, вовка або птиці, равлики, мурашки, або білки, собаки, кішки). Це ставлення до власної персони і до свого "Я", уявлення про своє становище в світі, як би ідентифікація себе за значимістю (з зайцем, комашкою, слоном, собакою тощо). В даному випадку мальованої тварина - представник самого малює.

Уподібнення мальованої тварини людині, починаючи з постановки тварини в положення прямоходіння на дві лапи, замість чотирьох або більше, і закінчуючи одяганням тварини в людський одяг (штани, спідниці, банти, пояси, плаття), включаючи схожість морди на обличчя, ніг і лап на руки, - свідчить про інфантильність, емоційну незрілість, відповідно до ступеня вираженості "олюднення" тварини. Механізм схожий (і паралельний) алегоричного значення тварин і їх характерів у казках, притчах і т.п.

10. Загальні нюанси

Ступінь агресивності виражена кількістю, розташуванням і характером кутів у малюнку, незалежно від їх зв'язку з тією чи іншою деталлю зображення. Особливо вагомі в цьому відношенні прямі символи агресії - кігті, зуби, дзьоби.

Акцентування сексуальних ознак (вим'я, соски, груди при людиноподібної фігури та ін.) - ставлення до підлоги, аж до фіксації на проблемі сексу.

Фігура кола (особливо - нічим не заповненого) - тенденція до скритності, замкнутість, закритість свого внутрішнього світу, небажання давати відомості про себе оточуючим, нарешті, небажання піддаватися

тестуванню. Такі малюнки зазвичай дають дуже обмежена кількість даних для аналізу.

Вмонтування механічних частин в тіло "тваринного" - постановка тварини на постамент, тракторні або танкові гусениці, триніжок; прикріплення до голови пропелера, гвинта; вмонтування в око електролампи, в тіло і кінцівки тварини - рукояток, клавіш і антен. Це спостерігається частіше у хворих на шизофренію і глибоких шизоїдів.

Творчі можливості виражені зазвичай кількістю поєднаних у фігурі елементів: банальність, відсутність творчого початку приймають форму "готового", існуючого тваринного (люди, коні, собаки, свині, риби), до якого лише прилаштовується "готова" існуюча деталь, щоб намальоване тварина стала неіснуючим - кішка з крилами, риба з пір'ям, собака з лапами і т.п. Оригінальність виражається у формі побудови фігури з елементів, а не цілих заготовок.

11. Назва тварини

Реальна назва (чебурашка) - конкретність мислення, орієнтація на реальні проблеми.

Раціональне поєднання смислових частин (літаючий заєць, "бегекот", "мухожер" і т.п.) - раціональність, конкретна установка при орієнтуванні та адаптації.

Словотвір з книжково-науковим, іноді латинським суфіксом або закінченням ("ратолетіус" і т.п.) - демонстративність, спрямована головним чином на демонстрацію власного розуму, ерудиції, знань.

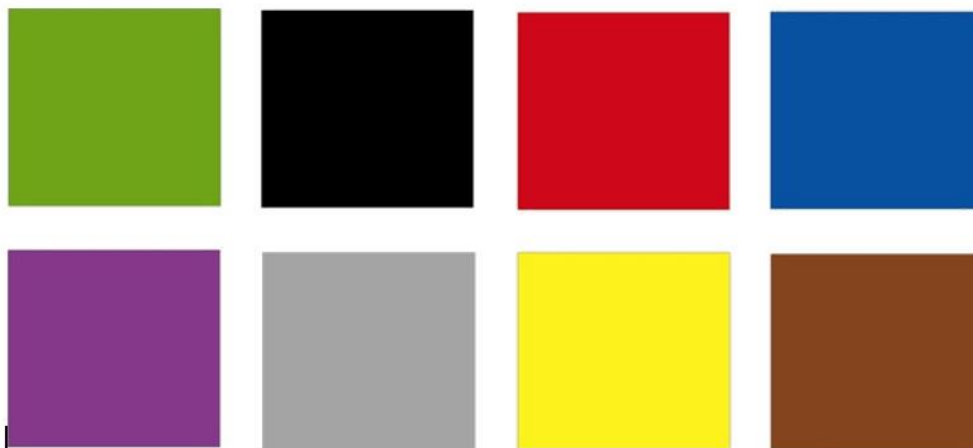
Назви поверхнево-звукові без всякого осмислення ("ляліє", "ліюшана", "гратекер" і т.п.) - легковажне ставлення до оточуючих, невміння враховувати сигнал небезпеки, наявність афективних критеріїв в основі мислення, перевага естетичних елементів в судженнях над раціональними .

Іронічно-гумористичні назви ("ріночурка", "пузиренд" і т.п.) - відповідне іронічно-поблажливе ставлення до оточуючих.

Інфантильні назви мають зазвичай повторювані елементи ("тру-тру", лю-лю ", " кускус "і т.п.).

Подовжені назви ("аберосінотіклірон", "гулобарніклета-мішінія" і т.п.) - схильність до фантазування (частіше захисного порядку).

**Стимульний матеріал до методики
«Восьмикольоровий тест» М. Люшера**

Стимульний матеріал до методики «Пам'ять на образи»

Стимульний матеріал до методики «Тест відшукування чисел»

14	5	31	27	37
40	34	23	1	20
19	16	32	13	33
2	6	8	25	9
12	26	36	28	39

Стимульний матеріал до методики «Таблиці Шульте»

21	12	7	1	20
6	15	17	3	18
19	4	8	25	13
24	2	22	10	5
9	14	11	23	16

14	18	7	24	21
22	1	10	9	6
16	5	8	20	11
23	2	25	3	15
19	13	17	12	4

22	25	7	21	11
6	2	10	3	23
17	12	16	5	18
1	15	20	9	24
19	13	4	14	8

9	5	11	23	20
14	25	17	1	6
3	21	7	19	13
18	12	24	16	4
8	15	2	10	22

5	14	12	23	2
16	25	7	24	13
11	3	20	4	18
8	10	19	22	1
21	15	9	17	6